

»Ugled« (formalnega družbenega) nadzorstva

Janez Pečar*

Največ zakonov je v
najbolj pokvarjeni državi
Tacit

Letos so nekateri oblastni in politični dejavniki pri nas nekajkrat razpravljali o ugledu nekaterih mehanizmov družbenega nadzorstva. S tem v zvezi je bila med drugim omenjena tudi »krepitev politične bitke za krepitev ugleda pravosodnih organov, pri čemer je treba predvsem razčistiti nekatere različne poglede...«¹

Tema ni nova. Pri nas jo že nekajkrat načenjamo ob posameznih pretresih teh organov in ne nazadnje ob reformi pravosodja, od katere so si mnogi več obetali kot je bilo kasneje doseženega. S tem v zvezi gotovo obstajajo nekatere dileme, tako politične kot znanstvene in še druge. Ključno vprašanje pa je, kakšna je vloga formalnega družbenega nadzorstva v samoupravnem socializmu še zlasti ko po eni plati želimo poglobljati samoupravljanje, humanizem in demokracijo, po drugi pa imamo vedno več norm, čedalje več sankcij, čedalje več kaznovanih in vedno manj reda.

Zato je nujno, da se **zatekamo k formalnemu nadzorstvu**, kajti samoupravno še nima zadosti moči in moramo iskati sodelovanje formalnega družbenega nadzorstva, celo kadar gre za **reševanje pomembnih družbenih konfliktov**. V zadnjem času se je namreč močno pokazalo, da naš sistem ni tisti, ki bi lahko gojil vrednoto poslušnosti, kajti kaj takega sploh ni mogoče pričakovati zaradi njegove politične vsebine. Od tod vprašanje, kaj je potemtakem z demokratizacijo kazenskega pravosodja, z njegovo racionalizacijo in profesionalizacijo, da ne omenjamo politizacije, odvisno od tega od katerega izmed teh mehanizmov gre, kajti vsak zase ima prav tako svoj »ugled« in v vsakem imajo izvajalci lastno podobo o sebi, za vsakega se razpleta kakšno javno mnenje in o vsakem se pogosto dajejo tudi politične ocene.

Znano je, da različni deli kazenskega pravosodja (sem ponekod prištevajo tudi policijo) delujejo najprej kot neodvisna in izolirana celota, da bi povečevala dezintegracijo sistema, drugič pa se kažejo kot celota, delujoča v smislu vzdrževanja popolnosti.²

* Janez Pečar, dipl. pravnik, doktor znanosti, redni profesor za kriminologijo, Inštitut za kriminologijo, 61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 11.

¹ Glej: C. Z. Integralni del političnega sistema, Komunist 23/3-1984, s. 7.

² Glej tudi: Jayewardene et al, s. 127.

Problem »ugleda« je torej bolj zapleten kot si lahko mislimo, zlasti zato, ker je v glavnem odvisen od klientov. Le-ti pa so kot priznavamo, čedalje manj poslušni in čedalje bolj nesodelujoči in svoje glavi.

Formalno družbeno nadzorstvo temelji na normah. Po njih je zatiranje deviantnosti življenjsko pomembna dejavnost, ki pa ni vedno najboljše vsklajena. Nimamo še tudi mehanizma za oblikovanje kriminalne politike, kot ga imajo ponekod po svetu, s katerim razmišljajo o pomembnih znanstveno-strokovnih smernicah za ravnanje in ne izdajajo le političnih izhodišč, kot je to v navadi pri nas, kjer lahko ugotovljamo, da so bili pred leti sprejeti podobni sklepi, pa se med tem stanje ni izboljšalo.

Nekateri v družbenem nadzorstvu so zelo občutljivi tudi za kritična razmišljanja o dejavnostih teh mehanizmov, o čemer daleč zaostajajo za percepcijo družbeno-političnih organizacij, kadar le-te obravnavajo svoje lastne napake. Saj jih navsezadnje celo dajejo v javno razmišljanje z namenom, da bi se položaj izboljšal. Kaj takega se pri nadzornih mehanizmih v socializmu še ni zgodilo, kar še vedno kaže na položaj nadzorstva v tem sistemu.

Ker pa je »razumevanje, oblikovanje in urejanje človeškega vedenja temeljna dejavnost kazenskega pravosodja«³ moramo raziskovati kakšni pojavi in procesi v njem nastajajo in kako vplivajo na ravnanje s klienti ter kaj je skupen »feed back«, ki vendarle pomeni določeno stanje v družbi ali vsaj vpliva nanj.

S tem v zvezi pa **ugleda nadzorstva res ne gre zavreči**. Toda nanj le intuitivno sklepamo z določenih razsežnosti. Zato so ocene o njem lahko preveč čustvene in zato nekoristne, če se v to ne bomo poglobljali še na druge načine. Morda je pričujoče pisanje neznamenat prispevek k temu.

1. Družbena vloga nadzorstva

Poznavanje zgodovine države in mehanizmov, ki služijo vzdrževanju reda in miru ter krotitvi neposlušnih, upornih in oporečnikov, kaj kmalu pripelje do spoznanja, da **ima nadzorstvo — zlasti formalno, veliko razredno vlogo**. Zgodovina je v tem pogledu namreč neizprosno kazalec stanja, ne glede na to za katere formacije gre in ne glede na čas v katerem država nastopa s svojimi nadzorstvenimi mehanizmi.

³ Books et al, s. 292.

Doslej je v človeški zgodovini zlasti državno formalno nadzorstvo vedno opravljalo pomembne politične funkcije ob prenekaterih drugih vlogah. Nadzorstvo so vedno uporabljali skupaj s pravom za omogočanje družbenega ravnotežja, kadar je bilo ogroženo, ne le z normalnimi in pričakovanimi kršitvami, so ga uporabljali tudi za vzdrževanje ravnovesja med razredi, kadar so pričakovali družbene konflikte. In četudi prihaja do revolucionarnih sprememb in čeprav se menjajo vladavine in zamenjujejo ljudje v nadzorstvu, ti mehanizmi ohranjajo svoj pomen, **menjajo se le smeri njihove pozornosti**. Kljub temu pa sredstva ostajajo vedno ista. Nobena revolucionarna sprememba, zlasti formalnemu nadzorstvu ne prinaša veliko novega, nasprotno, po socialnih revolucijah še vedno ostajajo kazni, zapori, prisila, iste ali vsaj podobne metode delovanja in vse drugo, menja se predvsem tehnologija. In četudi se lahko po revoluciji menjajo nekatere vrste klientov, v glavnem še vedno ostajajo, kot objekt nadzora nižje družbene plasti, obrobni in nezavarovani. To lahko pomeni predvsem dvoje:

— formalno družbeno nadzorstvo se v bistvu v svojih temeljnih dejavnostih že stoletja ne spreminja ali le malenkostno;

— to nadzorstvo, ne glede na nove naloge pretežno ohranja svojo naravnost, v zadnjih desetletjih se loteva preprečevalne dejavnosti, za katero pa sploh ni usposobljeno.

Iz tega bi lahko sklepali, da je družbeno formalno nadzorstvo kljub revolucionarni družbeni preobrazbi, zelo težko spreminjati. Ne glede na take ali drugačne politizacije **ohranja svoje temeljne značilnosti**, čeravno se menjajo norme, sredstva in določene metode.

Izkušnje preteklosti, ne glede na to od kod so in znanost omogočajo sicer bistveno napredovanje in razvoj, toda **ključne vloge s svojimi sredstvi navadno povsod po svetu ostajajo iste**. Razloček je morda le v bolj ali manj kruti, različno dosledni in humani rabi.

Toda to ni odvisno samo od nadzorstva. Če je inventivno, ustvarjalno in dinamično v določenem segmentu, je vendarle neenotno v svojem sistemu in odvisno predvsem od tistega, ki mu služi. To pa sta bodisi država, bodisi družba oziroma predvsem tiste skupine ali razredi, ki mu **kroje usodo**, mu narekujejo, ne toliko kako, marveč predvsem **kaj delati**. Zato je mogoče reči, da je za prenekatero napake, posamezne kršitve, zlorabe in rabo nedovoljenih sredstev lahko od-

govorno nadzorstvo, toda razloge, da do tega prihaja pa je največkrat treba iskati drugje. To je v interesih izven nadzorstva, nadzorstvo je zato neredko grešni kozel za dejanja drugih v ozadju, ki se izmikajo odgovornosti, kadar do česa pride. Prav v tem smislu pa je že dolgo znano, da se vedno dolži nadzorstvo, kadar so družbene vrednote najbolj ogrožene in krivca za napake se išče prav v njem.

Nadzorstvo je seveda najbolj vidna družbena funkcija, ki jo vsi poznamo. In ker že po svoji naravi fizično ali kako drugače nadzoruje ljudi, jih kaznuje in poboljšuje, potem mu je lahko, zlasti ker pravijo, da »pere umazano perilo družbe« naprtiti še kakšno drugo občasno odgovornost, ki sicer sodi v njegovo normalno delovanje, pa se je v danem položaju pokazalo, da bi to lahko bilo kako drugače opravljeno.

Preteklost kaže, da je veliko **grobih nezakonnosti storjenih prav v socialističnem nadzorstvu** zaradi njegove odvisnosti od drugih pomembnih mehanizmov. To kaže na stopnjo njegove politizacije, ki jo včasih ob kakšnih drugačnih pogledih vedno močno kritizirajo. Toda katerokoli nadzorstvo imamo v mislih, ne more biti boljše od družbe ali države v kateri je. Le-ti ustvarjata vzdušje, ki kljub sprejemljivemu pravu često omogoča ekscese, ki jih pozneje obžalujejo in se jih sramujejo.

Zgodovina torej kaže, da je formalno družbeno nadzorstvo v danih obdobjih, pogosto preveč odvisno od trenutne politizacije, od močnih posameznikov, pod vplivi pretresljivih dogodkov in prenaglašene odgovornosti, često izhajajoče iz čustev in stisk posameznih skupin.

2. Ugled — problem avtoritete (oblasti in moči)

Ugled nasplošno pomeni dobro mnenje o nekem ali o nečem. Kadar govorimo o ugledu si vedno predstavljamo sloves v pozitivnem smislu, kajti v nasprotnem primeru navadno ne govorimo o ugledu, ampak najpogosteje o nečem drugem. Za ugled ali merilo ugleda uporabljamo predvsem določene tradicionalne vrednote ali gledanja, posebno če gre za posameznike.

Vprašanje ugleda pa je dosti bolj zapleteno, če gre za državo ali katerega izmed njenih organov. Zato **ugled državnega organa povezujejo z avtoriteto, z oblastjo in z močjo**. Zaradi tega je vse skupaj še bolj zamotano in tudi bolj zmedeno.

Za avtoriteto državnega organa so značilni že od Webra dalje: tradicija, kult vodenja, čvrsta roka, določen konzervativizem, depersonalizacija stikov, formalni načini komunikacij in stereotipi, podložnost in poslušnost, togost in netolerantnost, formalna moč, ki izhaja iz normiranja, sankcioniranja, vsiljevanja, prisile itd. Pravijo tudi: avtoriteta je, kadar ljudje delajo kar jim je rečeno, ne da bi spraševali zakaj.⁴

Avtoriteta je različna: verska, gospodarska, etnična, patriotska in tudi politična, vladna, lokalna, pa zvezna, republiška itd.

Skozi zgodovino človeške družbe se je avtoriteta močno spreminjala. Če naj bi nekoč izhajala od boga in vladarja kot absolutna, se v sedanosti srečujemo z decentralizacijo avtoritete in naraščajočimi pojavi upiranja in nezaupanja vanjo. Z decentralizacijo pa se tudi čedalje bolj pojavlja vprašanje njene legitimnosti.

Seveda pa se avtoriteto različno pojasnjuje, odvisno ali gre za sociološka, pravna, antropološka, verska ali drugačna lotevanja. Pravnosociološko je avtoriteta — pravno veljavna in zakonita oblast, ki je priznana od ljudi.⁵ Od tod tudi Webrova klasična politična tipologija, ki pozna pravnoracionalno, tradicionalno in karizmatično avtoriteto.⁶ V širšem smislu pa razumemo avtoriteto kot odnos, s katerim se nekomu priznavajo neke družbene pomembne lastnosti.

Avtoriteta ima vedno neko določeno moč, ki je v tem, da lahko vpliva na družbo, skupine, ali posameznike, da se vedejo tako kot ta želi. S tem v zvezi pa pridemo do pojma oblasti, njenih vlog in sredstev, ki jih ima na razpolago za doseganje željenega oz. pričakovanega vedenja tistih, ki naj jim predstavlja avtoriteto.

To pomeni, da avtoriteta razpolaga z določeno močjo, ki je predpisana ali ne, organizirana ali ne, odvisna od družbe, kulture ali celo posamezne skupine. Vedno pa je potrebno določeno soglasje o tem, kako naj avtoriteta deluje. Že Platon je dejal »za vsakega je boljše, da ga vidi božja modrost, ki biva v njem ali, če to ni mogoče, vsaj zunanja sila.«⁷

Kadar pišemo o oblasti pa se največkrat misli na politično oblast, ki se zopet navezuje na moč in avtoriteto, moč je za nekatere energija oblasti.⁸ Le-ta je zopet ekonomska, ideološka, religiozna, pa politična itd.

⁴ Gould/Kolb: A Dictionary of Social Sciences, s. 43.

⁵ Sociološki leksikon, s. 18.

⁶ Prav tam, s. 19.

⁷ Trojanowicz/Dixon, s. 64.

⁸ Sociološki leksikon, s. 47.

Atributi oblasti so zlasti oblika, vsebina in sredstva. Ne glede na teorije družbene pogodbe, biologistične, socialnodarvinistične, funkcionalistične itd. tja do marksistične, se vse ukvarjajo z značilnostmi oblasti. Med njimi so za naš namen najbolj zanimiva **sredstva izražanja moči, ki so povezana z državo, pravom in sankcijami.**

Sem najpogosteje sodijo policija, tožilstva, sodišča, zapori in sploh vse tisto, kar pomeni ali predstavlja nasilne mehanizme v državi. V drugi vrsti pa gre za sredstva telesnega prisiljevanja, zastraševanja in grožnje, da bi tiste, ki se upirajo, pripravili k poslušnosti. Za izvajanje prisile se uporablja določene oborožene enote z ustreznimi (ne le s telesno silo) mehanskimi tehnološkimi sredstvi pa tudi z znanjem različnih strok, ki se čedalje bolj vključuje v nadzorstvo nad ljudmi.

V nasprotju s samoupravnostjo pa se pričakuje internalizacija norm, spoštovanje dogovorov in sporazumov, nepotrebnost prisiljevanja in upoštevanje vrednosti s prostovoljnostjo. S samoupravnostjo se oblast, avtoriteta in moč decentralizirajo ter porazdele na množico možnih nosilcev avtoritete. Ali je to razlog za čedalje večjo družbeno nedisciplino, omalovaževanje oblasti in norm ter racionalizacijo avtoritete (če upoštevamo Frommovo delitev na racionalno in iracionalno)?⁹

3. Razmerje med nadzorstvom in pravom

Družbeno formalno nadzorstvo v glavnem zadeva dve vrsti pravnih norm:

— tiste, ki ga ustanavljajo in kakorkoli obravnavajo njegovo delovanje, pravice in dolžnosti in sploh pristojnosti ter

— tiste, s katerimi se določa kaj naj dela glede na to, da vsako nadzorstvo obravnava določene kliente.

Oblast na obeh področjih dovoljuje izdajati različne dopolnilne in podzakonske norme tudi posameznim nadzornim mehanizmom, da čestokrat po svoji presoji urejajo kakšna pomembna vprašanja, ki načenjajo pravice klientov, v našem primeru osumljencev oz. storilcev odklonskih pojavov, pa tudi njihovih žrtev in drugih.

a) Če je zakonsko urejanje delovanja nadzorstva pretežno prirejeno tako, da tudi navzven kaže humanost, demokratičnost, samostojnost in upoštevanje stališč znanosti pri obravnavanju

⁹ Trojanowicz/Dixon, s. 67.

deviantov na eni strani in restriktivnost nasproti morebitni samovoljnosti nadzorstva na drugi, pa včasih nekatera nepravno zastavljena prizadevanja žele vplivati na posamezne nadzorne mehanizme. Morda prihaja do tega zato, ker je zlasti kaznovalno pravo znano kot manj, ali vsaj redkeje spremenljivo in se že zato čutijo potrebe po prilagajanju delovanja kakim trenutnim vznemirljivim razmeram ali stanju.

V tem pomenu vplivajo na nadzorstvo z različnimi sklepi, priporočili, resolucijami, in podobnimi usmeritvami, ne le oblastvenih ampak tudi političnih organov na najrazličnejših ravneh. Iz takega načina vplivanja je pogosto mogoče sklepati tudi na nezadovoljstvo z nekim organom, ali z načinom dela, uspešnostjo, stopnjo političnosti, razrednosti itd.

Zaradi velike količine norm je nemogoče, da bi nadzorstvo v celoti obvladovalo položaj in zato nujno prihaja do selekcije in diskrecije, do tolerantnosti, do birokratizacije, kar je najbolj nevarno pa je to, da se začenjajo družbene krize reševati čedalje bolj s pravnimi normami, po katerih se mora ravnati nadzorstvo. To pa pomeni željo po pospešeni rabi kazni za reševanje družbenih razmer, ki bi jih morali urejati na drugačne načine in namesto, da bi se približevali stališču Kardelja,¹⁰ po katerem naj bi bilo kaznovanje zadnje sredstvo, potem ko odpovedo vsa druga. Pri nas gre razvoj v nasprotno smer in se čedalje bolj oddaljuje od te perspektive.

Hkrati se tudi zahteva določena enotnost v merilih za pregon, za kvalificiranje kaznivih dejanj, za kaznovalno politiko, za izrekanje kazenskih sankcij itd. in obenem zavzema za zagotovitev prav določenega vrednotenja nadzornih mehanizmov¹¹ in njihovega ugleda.

Družbeni mehanizmi, ki lahko izražajo nezadovoljstvo z nadzorstvom pa se po drugi strani postavijo tudi zanj, ga branijo, opravičujejo njegove napake, ga zagovarjajo¹² in obenem pozivajo k varstvu zakonitosti. Ne nazadnje se poleg prizadevanj za njegovo političnost in razrednost enako potegujejo za njegovo strokovnost, tehnično opremljenost in kadrovsko preiskrbljenost.

b) Naraščajoča kriminalizacija otežuje uspešnost nadzorstva, ki bi zato potrebovalo več moči.

¹⁰ Kardelj E.: Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja, 1977.

¹¹ Glej npr.: Sklep zveznega zbora Skupščine SFRJ o uresničevanju ustavne vloge pravosodja, Uradni list SFRJ 59/83.

¹² Npr.: Izjava predsedstva CK ZKS in Predsedstva RK SZDL Slovenije, Delo-11. 7. 1984, s. 15.

Poleg tega pa je jasno, da več predpisov rojeva več kršitev. Ni toliko pomembno, da jih nadzorstvo pretežno ne odkrije, bolj je važno, da ljudje postajamo kršitelji, da imamo zavest, da stanarine, časopisov, vode, elektrike in še marsimno. Ker imamo norm toliko, da njihova količina prekoračuje razumne meje, postaja normalno, da se pojavlja: netolerantnost ali celo sovraštvo do prava, neenako vrednotenje ali celo zapostavljanje norm (pri nas ugotavljajo, da zveznih norm v republiki ne spoštujejo), da samoupravne norme nimajo enake teže kot državne itd.

Različnost percepcije norm je eno ključnih vprašanj neupoštevanja prava, velike razsežnosti nezakovitosti, naraščanja deviantnosti različnih vrst in najrazličnejše nediscipline v izvrševanju odločitev nadzorstva tja do neplačevanja stanarin, časopisov, vode, elektrike in še marsičesa. Samo v gospodarstvu je neporavnanih na desetine milijard medsebojnih obveznosti, ki celo naraščajo. Komisija zveznih družbenih svetov za vprašanja ekonomske stabilizacije bije plat zvona s svojimi ugotovitvami z naslovom »Razvoj pravnega sistema z vidika gospodarske stabilizacije (glej Delo, 19. julij 1953).

Ker je nadzorstvo (katerekoli in na katerikoli ravni) dejavnik za zagotavljanje in uresničevanje prava, ki nima druge dejavnosti kot to, je samo v svojem ugledu podobno ogroženo in prizadeto kot pravo. Zato ne obvladuje pojavov, je zatrpáno z zadevami, rešuje jih z zaostanki, zapuščajo ga strokovnjaki, je nemočno in pogosto kliče na pomoč imaginarno »družbeno samozashčito« za katero ugotavljajo, da ne opravlja svoje vloge itd.

V svetu pa je že dolgo znano, kadar družba pomembna vprašanja prepušča nadzorstvu, pomeni, da jih sama zanemarja¹³ in nosi zanje odgovornost.

4. Lastno dojetanje izvajalcev nadzorstva

Za naše razmere zelo malo vemo, kakšno je dojetanje lastne vloge izvajalcev v domačih družbeno nadzornih mehanizmih. Posamezni ekscesi, odvisno za katere organe gre, vendarle kažejo na to, da izvajalce zadevajo procesi, ki jih imenujemo alienacija, korupcija, pristranskost, birokratizacija itd. Le-ti prav tako načenjajo ugled nadzorstva in pritožbe zoper posameznike v tem oziru vendarle ne izostajajo. Neza-

¹³ Glej Trojanowicz/Dixon, s. 151.

dovoljstvo z delom, nedelavnost, netolerantnost do koga ali česa, agresivnost, delovne kršitve, nasilje zoper občane itd. **so simptomi, ki izražajo stanje posameznega nadzorovalca do vloge**, ki jo opravlja (pri tem velja spomniti na »spletke« republiškega sekretarja za notranje zadeve SR Hrvatske, glej Delo, 18. in 27. 1. 1984), da ne omenjamo razlogov za IV. plenum CK ZKJ leta 1966 itd.).

Če se v tuji, zlasti v zahodni literaturi močno ukvarjajo s to problematiko, še posebej kolikor to vprašanje zadeva policijo, manj pa druge organe, zlasti organe kazenskega pravosodja, je res, da pri nas nihče ne želi raziskav, ki bi se ukvarjale s tem, kaj ljudje v formalnem nadzorstvu mislijo, ne toliko o sebi, ampak o svojem delu, o odnosu do družbe in klientov. Kakšno je njihovo počutje, spričo nalog v restriktivnih razmerah? Kako dojemajo politizacijo¹⁴ itd.? Koliko sami zaupajo v pravo in v smotrnost tistega kar delajo, ali opravljajo nadzorstvene dejavnosti pač zato, ker se je treba preživljati ali delajo to iz notranjega prepričanja in iz potrebe ali zaradi samopotrjevanja svoje osebnosti ali zato, ker jim poklic daje določeno moč nad drugimi itd.?

To pa niso nepomembna vprašanja. Drugje se z njimi ukvarjajo dokaj organizirano in načrtno ter skušajo z različnimi posegi vplivati na razmere znotraj nadzorstva in brez vpletanja politizacije, medtem ko je v socialističnih družbah v veljavi splošen stereotipen pogled, da je z nadzorstvom vse v redu že samo zaradi njegove kadrovske-politične selekcije. Pomisleki, kako se to odraža nasproti klientom, ali javnosti pa močno ostajajo zanemarjeni in v ozadju.

Ker nekateri nadzorni mehanizmi celo nimajo svojega etičnega kodeksa, (čeprav ni najbolj pomembno sredstvo) je pogosto težko reči, **kakšna je sploh poklicna ideologija posameznega nadzornega mehanizma** in ali ni preveč podvrženo določenim vplivom ali pogledom, trenutnim razmeram in kratkoročni politiki.

Naša samozaščitna ideologija in **programi družbenopolitičnih organizacij pa tudi nekatere splošne norme** nedvomno usmerjajo družbeno-nadzorne mehanizme, toda poleg tega bi potrebovali še kaj za osveščanje nadzorovalcev, zlasti ob morebitni menjavi generacij. Zdi se, da je to

¹⁴ »Namesto podružbljanja imamo marsikdaj odvisnost sodišč in sodnikov v občinskih mejah od lokalnih oblasti in lokalnih želja«, Grizelj, Delo, sobotna priloga, 9. 6. 1984, s. 24.

eno od prelomnih obdobij v nadzorstvu, ki ustreza tudi spremembi v pogledih javnosti na nadzorstvo in v zaupanju vanj, obenem ko je zaznavno tudi upadanje učinkovitosti izvajalcev bodisi kot posameznikov, bodisi kot mehanizmov oz. podsistemov nadzorstvene ureditve.

Zato se pojavlja, da imajo izvajalci čestokrat zgrešen mit o tem kaj so, ki ni v skladu s prestižem v družbi. **Razložki nastajajo iz več razlogov**, ki bi jih veljalo posebej raziskovati in izhajajo iz obeh plati — nadzorstva in javnosti. Družbene razmere so vedno splošni okvir v katerem se to dogaja. Zadnja leta vsekakor te razmere tudi za nadzorstvo niso posebno ugodne in ne morejo biti boljše od vsega drugega. Verjetno jih ne moreta reševati ne profesionalizacija in ne politizacija posameznih služb (in njihov ugled). Najbolj neprijetno je, če nadzorovalec sam ne sprejema tistega kar dela in se mu zdi, da opravlja določeno Sizifovo delo in brez posebnega smisla, ker sam ne more dosti storiti in služba prav tako ne, ker je vedno več odklonskosti, tudi takšne, ki mu je nedosegljiva, ki gre mimo njega¹⁵ in podobno. Pri vsem tem pa gre za pomembno vprašanje, kdo je za kaj odgovoren, da bi v družbeni »kontralizaciji« v redu potekalo in da ne bi bilo stanje na določenih področjih vedno slabše (vedno več je dolgov, izgube so vedno večje, nerentabilne investicije naraščajo, povečuje se poraba, vedno več je nediscipline, več kriminala itd.).

Vse to in še marsikaj drugega ni brez vpliva na nadzorstvo in njegove izvajalce. Od tod izhaja **dosti neodgovorjenih vprašanj** npr.: kakšni so sploh nadzorovalci, kakšna je »filozofija« njihove službe, kaj mislijo o »trenutku« v katerem delajo in kako to vpliva na opravljanje njihove pomembne družbene vloge? Ali lahko odkrito izražajo svoja mnenja in se o tem pogovarjajo, kaj morajo tiščati v sebi, kako sodijo o kakšnih dogodkih v preteklosti, ki zdaj prihajajo na dan kot neprijetna epizoda iz dejavnosti njihovih organov itd.

To in še marsikaj drugega tudi za nadzorstvo ne bi smelo ostati »tabu« tema.

5. Javno mnenje in vrednotenje nadzorstva

Po svetu in celo v Sovjetski zvezi so močno **razširjene raziskave javnega mnenja o formal-**

¹⁵ Glej npr.: »Zgrešenih investicij veliko, sodnih prijav pa skoraj nič«. Delo, 13. 6. 1984, s. 2.

nem nadzorstvu, posebno pa o policiji oz. milici. Zlasti bogatejše kapitalistične družbe močno zanimajo stališča ljudi o državni represiji. Zbuja se vtis, da so raziskovanju tega področja vedno bolj naklonjeni tam, kjer je več kriminala in kjer je po njihovem mnenju morebiti tudi sodelovanje javnosti ključnega pomena za uspešnost kriminalne politike.

Kolikor ne gre pri tem za samostojna raziskovanja javnega mnenja o različnih mehanizmi kazenskega pravosodja všteti policijo, pa so o tem še bolj pogoste parcialne raziskave, vključene v kake druge kot npr. o prikriti kriminaliteti, o viktimizaciji itd.

Pri tem ugotavljajo zlasti naslednje, kar sodi v naša razmišljanja. Javnost je nekako indifrentna do policije, določen del javnosti kaže do nje sovražen odnos. Nasilnost policije polagoma narašča.¹⁶ Javno mnenje je zelo spremenljivo, konfliktno in ga je težko ustrezno ocenjevati.¹⁷ Pogledi na nadzorstvo so odvisni tudi od razumevanja kriminalitete, ki jih pogosto preveva konzervativnost, prestrašenost in kaznovalnost.¹⁸ Če so le-ti razširjeni med prebivalstvom, kazensko pravosodje težko ustreže pričakovanjem in nezadovoljstvo je tu. Stališča do nadzorstva so pogosto čustvena in se opirajo na stike posameznikov s tovrstnimi mehanizmi. Na splošno, kar velja tudi za nas, prevladujejo izkušnje, da ljudje niso dovolj poučeni o nadzorstvu in ga ne poznajo dovolj. Izjema od tega je morda le policija. Mnenja se oblikujejo odvisno od kakovosti stikov. Oškodovanci in storilci imajo navadno slabša mnenja od drugih, bolj kritični so mladi, stari pa več pričakujejo zlasti glede varnosti. Prisila, ki je bolj izražena na določenih segmentih prebivalstva, vpliva na slabše mnenje v teh skupinah.

Ljudje s slabšo izobrazbo in starejši naj bi imeli do nadzorstva zahtevnejša stališča, kajti pri njih je bolj ukoreninjen občutek za tradicionalne vrednote, potreba po pokorščini in spoštovanju avtoritete.¹⁹ Višje na družbeni lestvici ko je nekdo, bolj je tolerant in popustljiv, toda manj zadovoljen z nadzorstvom. Bogatejši oz. imovitejši (po svetu) naj bi bili bolj zadovoljni, manj bogati pa slabše razporejeni, zlasti do policije.²⁰ Tisti iz predmestij imajo manj pri-

pomb na policijo kot oni iz urbaniziranih naselij, in ženske so ji bolj naklonjene kot moški.²¹

Mnenja o nadzorstvu se ustvarjajo posamezno in skupinsko ter se oblikujejo na različne načine. Zato prihaja do zmede o tem, kaj javno mnenje sploh je. Ali obsega posameznikove stike skozi daljši čas ali pa je izid enega samega srečanja oz. trenutka?

To pa lahko pomeni, da je nemogoče enako in spontano zadovoljevati vse sloje, ker je nadzorstvo že po svoji naravi tako, da s svojimi posegi ne razveseljuje ljudi. Zato sta nujni posledici tudi kritičnost in določena stopnja odklanjanja. Nekateri sploh menijo, da je nemogoče, da bi lahko obstajalo kako javno mnenje, kajti so samo poskusi morebitnega oblikovanja zlasti napačne ozaveščenosti ali pa sploh nič.²²

Da pa je to vendarle pomembno nam kažejo raziskave v Sovjetski zvezi, bi se ukvarjalo z vplivom na javno mnenje in raziskujejo, kako so ljudje seznanjeni z delom milice, kakšno je njihovo mnenje o njej, kaj sodijo o njenem delu, kakšen je njen prestiž in kaj storiti, da bi bila boljša.²³

Parcialna raziskovanja pri nas se po spoznanjih pretežno ujemajo s tujimi, čeravno bi jih lahko šteli za pilotne. Ali ne gre potemtakem za stereotipnost pogledov na nadzorstvo povsod po svetu? Povsod namreč opažajo zgubljanje zaupanja v pravosodje, ki pri nas še ni katastrofalno, toda daleč slabše kot pred leti. Ali to ne kaže tudi na morebitno negativno percepcijo pravosodja, kljub našim poskusom podružbljanja in kljub reformi, za katero ugotavljajo, da zastaja.²⁴

Ali na stališča do nadzorstva ne kaže tudi to, da sodniki nimajo urejenih osebnih dohodkov, da odgovorni v občinah menijo, naj »ob omenjeni porabi poskrbijo sredstva za sodišča tisti, ki so si izmislili preobrazbo pravosodja«,²⁵ da se sredstva za delo ne povečujejo skladno s povečanjem količine sodnih spisov itd. Nenazadnje je po nedokumentirani metodologiji ugled miličnika v Jugoslaviji na 44. mestu med 46 državami²⁶ in če temu verjamemo je to tudi določena podoba stanja domačih razmer v mednarodni primerjavi.

²¹ Thomas/Hyman, s. 309.

²² Glej npr.: Robert: The criminal justice system and public opinion, New Paths of Criminology, s. 174.

²³ Petrov in drugi, s. 71—77.

²⁴ Predsedstvo CK ZKS o aktualnih vprašanjih pravosodja v Sloveniji, Delo, 13. 5. 1984, s. 2.

²⁵ Alenka Leskovic: Pravičnost plahni med kupi papirjev, Delo, 17. 3. 1984, s. 15.

²⁶ Lester, s. 111.

¹⁶ Jankesela/Deming, s. 74.

¹⁷ White/Menge, s. 207.

¹⁸ Tepperman, s. 91.

¹⁹ Corbertt s. 330/1.

²⁰ Percy, s. 84.

6. Nerazpoloženje do nadzorstva — posledica razmer ali stisk

Družbeno, zlasti formalno nadzorstvo, dobro ali slabo, ne more nikoli, ne reševati ne povzročati neugodnih gospodarskih političnih razmer in vplivati na stanje kriminala, kajti ta vprašanja zadevajo vse mehanizme družbe, všteti neorganizirano javnost. Lahko povzroča občutne in vznemirljive ekscese in to le epizodno in odvisno od posameznikov, za vse drugo kar počenja kot stil dela ali filozofijo službe pa morajo obstajati družbeni razlogi z ustreznimi procesi, pri katerih predvsem politične institucije ali oblast nosijo odgovornost za to, kar je morebiti v nadzorstvu narobe.

Toda do nadzorstva so vedno določena nerazpoloženja, bodisi od politikov in oblasti, ki morda včasih morajo najti nekoga, na katerega je lahko brez posledic prenesti kakšno odgovornost, kajti nadzorstvo je proti njima vedno poslušno, bodisi zaradi nasprotij v pogledih ali je strožje kaznovanje sredstvo za urejanje družbenih konfliktov ali ne. Ponavadi vsi planejo po nadzorstvu, če niso zadovoljni z izrekanjem sankcij in pogosto zahtevajo ekscemplarično discipliniranje, misleč da bo to vplivalo na druge. Pri tem pa se pozablja, da so dejanja, ki jih nadzorstvo obravnava že preteklost, da bodo v bližnji prihodnosti nastala še dodatna, da nihče ne dela kaznivih dejanj zato da bo prijet in kar je ključno, to kar prihaja pred nadzorstvo sploh ni dejanskost, ampak je njen majhen del, ki za uravnavanje družbenih vprašanj z represijo navadno sploh ni posebno pomemben. Res pa je, da je represija najcenejši in najhitrejši način poseganja v družbeno konfliktnost, toda hkrati najmanj učinkovit in kratkoročen.

S tem v zvezi smo pri nas v položaju v katerem prihajajo celo »sodne ustanove na zatožno klop«:²⁷

— ker ustvarjajo nezadovoljstvo s svojim delom, kajti obtožbe vlagajo z zamudami, preiskave začenjajo po več letih, krivce ne iščejo dovolj uspešno in med odvetniki ter sodniki je »španovija«;

— pravosodje se povezuje z oblastjo, od tod diskrecija v obravnavanju posameznih »močnih« zlasti na občinskih ravneh, popušča pritiskom in prenekatero »afere« vzbujajo vprašanje »kdo je

²⁷ Glej prispevek s tem naslovom, Telex 8. 12. 1983, s. 49.

za kom«, da se mu ne more nič zgoditi, kar ustvarja psihozo nezaupanja;

— po časopisih se omenjajo številne pomembne sodne obravnave, ki so ocenjene kot škodljivo sojenje;²⁸

— posamezni pojavi se ne vrednotijo enako, kajti ponekod je nekaj kaznivo dejanje, drugje pa prekršek, hkrati ko se kaznujejo manjši prestopki, ne kaznujejo pa se dejanja z velikanskimi škodami;²⁹

— ker sodniki postajajo »inkasanti« zaradi masovne nediscipline v plačevanju obveznosti, se jim po drugi plati nabirajo zaostanki, ki povzročajo najrazličnejše pritožbe in politično škodo;

— v razmerah, v katerih je beseda posameznika pogosto močnejša od zakonske norme³⁰ pravosodje zgublja svoj smisel;

— med tem ko se sodišča utapljujejo v zadevah in ubadajo z zaostanki, so arbitraže brez dela, samoupravna sodišča niso zaživela in preobrazba pravosodja je ostala na pol poti in kar so od nje pričakovali pred leti, se ni uresničilo itd.

Pri nas govorimo o najrazličnejših krizah. O krizi zveze komunistov, o gospodarski krizi, o krizi družbenih odnosov, o krizi odgovornosti, o krizi zaposlovanja³¹ itd. in nenazadnje pada tudi na nadzorstvo dosti kritike, čeravno je med vsemi kriznimi in konfliktnimi pojavi, to kar se dogaja v njem, še vedno najmanj usodno. Še vedno ostaja pred vsemi najbolj zanesljivo in odgovorno, toda ogroženost prihaja predvsem od zunaj in se le deloma rojeva v njem samem. Če je takšno kakršno je, je še kar dober otrok družbenih razmer, ki zaradi stanja in konfliktnosti, nediscipline in dezorganizacije neprestano in neusmiljeno proizvaja nove norme, tisoče kršitev, v katere se ujemamo in postajamo devianti, tako daleč, da postaja deviantnost določena normalnost.

Nikoli se ne sprašujemo, kolikšno količino norm lahko zagotavlja določeno nadzorstvo in koliko prava je sploh smotrno še imeti, da višek ne bi predstavljal nasprotje od pričakovanega in povzročal zgražanje celo v klopek delegatskih

²⁸ Prav tam.

²⁹ Glej: Tudi pravosodje se vse bolj ukvarja s problemi uresničevanja stabilizacije, Delo 29. 6. 1984, s. 5.

³⁰ Tovarne za tolmačenje zakonov, Delo, sobotna priloga 30. 6. 1984, s. 15.

³¹ Predlog sklepov 13. seje CK ZKJ..., Delo 13. 7. 1983, s. 5; Šlamberger: Enotnost v delovanju, ne v besedah, Delo 6. 6. 1984, sob. priloga, s. 13.

skupščin. Kljub pozivom o racionalizaciji norm, je teh vedno več. Zato tudi kršitve postajajo čedalje bolj produkt razmer in stiske. Njihovo naraščanje pa vzbuja splošno nezaupanje v pravni red na eni strani in otežuje delovanje nadzorstva po drugi, kar pomeni, da nas je »birokratski sindrom« zajel v velikih razsežnostih.

Prav zato ostajajo nerešena pomembna vprašanja dojemanja odklonskosti, vrednotenja nadzorstva ter vloge družbenih razmer pri razlogih za najrazličnejše vrste oškodovanosti. Nespametno je od nadzorstva zahtevati več kot zmore in sramotilno kazati nanj, ko je boljše kot vse drugo, toda v tem je pač njegova konfliktnost v razmerah, v kakršnih je.

7. Družbeni procesi in pojavi, vzbujajoči nezadovoljstvo

Povsod po svetu se v zadnjem času zanimajo za kriminaliteto. Ti interesi okoli nje so tako osebni, kot skupinski in družbeni. V glavnem jih tudi preveva reakcija nanjo, zaradi razraščanja nezakonitosti, nemoči družbenega nadzorstva in upadanja avtoritete.

Pri nas pa še posebej ugotavljajo, da pravosodni organi niso dovolj učinkoviti, da se ustava in zakoni ne spoštujejo in pri prenekaterih aferah v pravosodnih organizmih svojega dela ne opravljajo skladno z namenom, zaradi česar so.³² Obenem pa ni tako malo pojavov, da so »tisti, ki se postavljajo po robu tatvinam, zlorabam in drugim negativnim pojavom celo tarča birokratske samovolje in posmeha pasivnih«.³³ V zvezi z nadzorstvom nastaja nezadovoljstvo različnih vrst, odvisno za katero gre, kaj od njega pričakujejo, na katerih področjih ne ustreza in kaj bi moralo delati. Če po eni strani niso zadovoljni z njim, gre pri tem največkrat za politiko, za javnost za njegove kliente, po drugi strani pa se tudi izvajalci nadzorstva pritožujejo nad razmerami v katerih delajo.

a) **Politika.** Le-ta ima do nadzorstva pogosto zelo ambivalentne poglede, ki so neredko zmedeni in nelogični. Včasih graja nadzorstvo in ga hvali, celo ob isti priložnosti. Nadzorstvo je sredstvo politike in ga zelo zadeva tudi politizacija, ki jo od vseh družbenih mehanizmov (poleg

morebiti šolstva) najbolj sprejema, toda ne vsakega od mehanizmov enako. Večja ko je izobrazbenost nadzorovalcev, dlje ko se morajo strokovno usposablјati, bolj ko se morajo ravnati po pravu in manj ko lahko izvajajo diskrecijo, težje se politizirajo.

Toda ker mora nadzorstvo pogosto popravljati ali kakorkoli obravnavati stanje, povzročeno od tistih, ki imajo moč, da oblikujejo določeno politiko, žele le-ti imeti nadzorstvo na svoji strani. Ta Janusov sindrom (politike) je viden skozi vso človeško zgodovino in ga ni mogoče preseči. Kaže se v podrejanju in v bojazni hkrati, v paternalizmu in v odrekanju nadzorstva, v ukazovanju in v prilagajanju, v ustvarjanju in izgrajevanju ter občasni destrukciji nadzorstva, v želji po politizaciji in podružbljanju hkrati, v centralizaciji in decentralizaciji, itd.

V posameznih razmerah in v kritičnih trenutkih se razglašata tudi, da je nadzorstvo pomembno politično in idejno vprašanje, ki se najtesneje povezuje z delovanjem političnega sistema.

b) **Javnost.** Največkrat jo je težko opredeliti in zanjo določati merila. Zadeva pa jo vse, tudi kriminal in njegovo zatiranje. Brez njenega sodelovanja ni mogoče pričakovati pravih rezultatov, ne pri odkrivanju in ne pri pregonu deviantnosti. Povsod se pritožujejo čez njeno apatičnost, anomičnost in tolerantnost. Navadno reagira čustveno in razpoloženjsko in ni stalnica s katero bi lahko z gotovostjo računali. Tudi v vzdušju politizacije varnostnih razmer, je ni lahko pridobiti za dejavno vlogo pri zatiranju družbenih deviantnosti, še posebej ker jo ovirajo razločki med aktivističnimi parolami, gesli ter govori in dejanskostjo. Javnost, ki je nediferencirana za posamezni namen, je na splošno nekoristna. Organiziranost v tem pogledu pa je pogosto površinska, zato v kriminalni politiki tudi pri nas ne pomeni veliko. Žrtve kriminala, zlasti primarna, so zelo kritične do pravosodja, ki pri njih nima posebnega ugleda,³⁴ terciarna viktimizacija pa sploh zadeva na indolentnost.

c) **Storilci odklonskih pojavov.** Pri nas imamo relativno veliko nadzorstva in dosti ljudi prihaja z njim v stik, zlasti takrat ko jih kakorkoli obravnava in tudi kaznuje. Če je preveč ljudi, ki so z njim v stiku v podrejeni vlogi, je treba računati z njihovim dojemanjem teh mehaniz-

³² Glej: Nedejavnost tožilstev in sodišč vznemirja ljudi, Delo, 26. 11. 1984, s. 2.

³³ S seje predsedstva RO ZZB NOV Črne gore, Delo, 19. 10. 1983, s. 2.

³⁴ Glej: Predsedstvo CK ZKS o aktualnih vprašanjih pravosodja v Sloveniji, Delo, 5. 5. 1984, s. 2.

³⁵ Glej npr. Raziskava inštituta za kriminologijo št. 58 »Prikrita kriminaliteta«.

mov. To dojemanje pretežno ne bo moglo biti ugodno. Če žrtve niso naklonjene nadzorstvu, potem je še manj mogoče računati na to pri storilcih, ki predstavljajo vsako leto večji segment prebivalstva. To verjetno velja za odkrite ali neodkrite deviante, kajti prvi ga ne morejo zaradi posledic obravnavanja, drugi pa se ga boje zaradi možnega odkritja, lahko ga spoštujejo zaradi moči in avtoritete, toda to temelji na strahu in ne toliko na njegovem ugledu. Nesposobnost nadzorstva obravnavati »neodkrite« in »nedosegljive« pomeni za tiste v postopku »nepravičnost«, ki ima lahko svoje posledice, morda tudi na povratništvo, na diskriminacijo, na zakonitost in podobno.

d) **Izvajalci nadzorstva (kdo sploh nadzoruje nadzorovalce).** Nadzorstvo pri nas izvaja svoje naloge v močno nestabilnih gospodarskih (kriminogenoviktimogenih) razmerah in ob izjemno veliki količini pravnih norm ter sankcioniranih ravnanj. Po republikah ima različno organizacijo, različno kadrovsko in materialno oskrbljenost in ni nepomembno, da so nižji nadzorni mehanizmi v marsičem odvisni od lokalne oblasti. Poleg zatranosti s spisi se bore še z odvisnostjo in razraščanjem nespoštovanja zakonitosti. Zaradi težkih in neurejenih razmer pogosto iz njega odhajajo najbolj kakovostni in najbolj predani ljudje, kajti tudi nadzorstvo ustvarja pri svojih ljudeh razmere, ki niso naklonjene ustvarjalnosti. Pravo že samo po sebi ne omogoča izvajalcem dosti maneverskega prostora, pogosto terja konformizem, podrejanje in poslušnost in prenekatero nadzorstvo je urejeno tudi dokaj hierarhično.

Ker ob tolikšni količini norm ni mogoče verjeti, ne da so vse umestne in smotrne niti da jih je mogoče dosledno izvajati in zagotavljati, tudi v nadzorstvu nastajajo morebitni pojavi anomalnosti, alienacije, nediscipline, kršitev, tja do kaznivih dejanj in drugih pojavov, kot so npr.:

- občutki nemočnosti in pomanjkanja ugleda,
- spoznanje, da je nasprotovanje avtoriteti vsesplošen družbeni proces,
- dvomi v to, kaj reševati s prisilo in zastraševanjem in kaj z drugimi, toda nerepresivnimi ukrepi,
- birokratizacija delovanja, ki se bolj kaže v obravnavanju »pripada« kot pa v reševanju konkretnih človeških problemov in procesov ljudi, ki so življenjsko občuteni in pomembni itd.

Ker se nihče ne sprašuje **koliko nas nadzorstvo sploh stane** in kaj daje, sta zakonitost in pravičnost izredno dragi, dvomi vanju pa vedno večji,

kar poudarjajo tudi skupščinske razprave o teh vprašanjih. To lahko tudi pomeni, da nadzorstvo uporabljamo neustrezno in da preganjanje deviantnosti v družbi služi kakšnim nesmotrnim namenom.

8. Transformacija »kontrolne« in prenos avtoritete

Marsikje po svetu si zelo prizadevajo, da se s kontrolnimi vprašanji človeškega vedenja ne bi ukvarjali samo formalni družbeno nadzorni mehanizmi, ampak tudi drugi, izven njih in poleg njih. To skušajo uvajati na različne načine in pretežno nepravno. V tem pogledu se z vedenjem ukvarjajo različne skupine ljudi, poklicna in strokovna društva, verske organizacije, od nadzorstva spodbujene inštitucije ali k nadzorstvenim formalnim dejavnostim pridruženi posamezniki, karitativne organizacije, prostovoljni delavci itd. Nadzorstvo se v marsičem tudi medicalizira, psihiatrizira itd., vanj se vpleta socialno delo, šolstvo, zdravstvo, politične organizacije, da ne omenjamo ustreznih strok, ki s svojih gledišč pomagajo pri kateri od teh dejavnosti, da bi bolje potekale.

Nasploh pa se v zadnjem desetletju močno trudijo zlasti strokovnjaki, da bi prepričali ostale, da ni v interesu nobene družbe imeti veliko ljudi v zaporih, da je veliko ljudi v postopku pa ni prišlo do sankcij, da je veliko ljudi kaznovanih itd. Dekriminalizacija manj pomembnega odklonskega vedenja je postala skoraj imperativ kriminalne politike sodobne družbe, seveda na način, da bi se z njim ukvarjale ustrezne nerepresivne družbene službe, ali tako, da bi bili postopki te vrste hitri, ekonomični, in čim manj boleči (inovativni nestigmativni »diverzionirani« programi).

Pri nas so tovrstna vprašanja v marsičem urejena na drugačnem družbenopolitičnem temelju in v smislu samoupravnega nadzorstva, ki ga drugje ni.

Vse to pomeni močan poudarek na transformaciji kontrole, ki se v drugi polovici 20. stoletja začne od države prepuščati nekaterim drugim (pri nas tudi samoupravnim) subjektom. Za naš namen nas pri tem ne zanima kdo in s kakšnim uspehom to dela, čeprav je to ključno vprašanje: V našem ospredju je »ugled« nadzorstva, ki kot smo spoznali v začetku tega pisanja, močno posega v vprašanja kot sta moč in avtoriteta.

Če je bila avtoriteta nekoč imanentna bogu ali vladarju, oblasti in morda še komu, ki so jo

delili podrejenim, je v tem stoletju položaj vsaj v večini sodobnih družb docela drugačen. Poslušnost je preprosto izginila, demokratizacija pa je hkrati proces spreminjanja avtoritete. To je družbenopolitični proces, v katerem je skoraj prav toliko pravic kot dolžnosti. V njej se »kontrolizacija« prav tako decentralizira in razdržavlja. Oblast in moč nista več le v rokah nekaterih, ampak mnogih. In ker je dosti takih, ki imajo moč (četudi majhno, ker je veliko majhnih subjektov moči), se le-ta ne dojema več tako kot prej. Če imajo vsi občutek da so nekaj, potem se ni kaj in koga bati. To pa se pri nas res dogaja in vsa ta moč in oblast sta razdeljeni po politični, upravni, gospodarski in še kakšni drugi ravni na način, ki povzroča prenekatero kritike birokracije in tehnokracije. Toda to še ni vse.

Z dihotomijo državnega in samoupravnega nadzorstva smo dejavnost kontrole močno razširili. Pri tem pa samoupravnemu nadzorstvu, ki ga zelo podpiramo, nismo dali nobene moči, narobe, v njegovi avtoriteti smo ga potisnili v odvisnost države. Ob razmišljanjih o »vzrokih državnega samoupravljanja«³⁶ bi se zato še posebej morali ukvarjati, ugotavljati kaj vse spodkopava samozaščito in onemogoča ugled, moč in avtoriteto tako samoupravnih kot državnih kontrolnih mehanizmov.

Posebna oblika transformacije kontrole predstavlja preventivno delovanje ne glede na družbenopolitično ureditev v kateri ga poudarjajo. **Preprečevanje pomeni posebno razširitev nadzоровanja**, toda ta plat ni nikjer ne pravno urejena, ne sankcionirana in to ne v smislu pristojnosti izvajalcev, ne v pomenu varstva nadzirancev.

In če tega ni, potem je to nujno manj pomembno področje, dejavnost z malo ugleda in nič moči ter še manj avtoritete.

To pomeni, da smo s transformacijo (državne) kontrole na začetku nove ere, v kateri država čedalje bolj zgublja svojo avtoriteto, številni decentralizirani in hkrati nedržavni mehanizmi pa je v okviru samoupravne prostovoljnosti in laičnosti verjetno nikoli ne bodo veliko imeli. V tem je konfliktnost ali pa normalnost. Gre torej za nov proces, ki se začneja s podružbljanjem v katerem »nadzorovanje« ni posebno uspešno, toda je (in bo) še vedno potrebno.

Problem se kaže v tem, da **manj ko je uspešno, več mehanizmov je potrebno in več norm narekuje**, ne glede na ceno, ki jo je treba plačevati.

To pa so, ne le nadzorstvena, ampak resnično družbenopolitična vprašanja, še posebej, ker so spodbujena s spremembami v ureditvi družbe.

SKLEP

Ta sestavek se ukvarja z **ugledom** (zlasti formalnega) nadzorstva in z nekaterimi sestavinami, ki so z njim vse hipotetično v zvezi in ki utegnejo vplivati nanj. Najbolj pomembne razsežnosti so vprašanja, ki bi jih morali šele raziskovati kot npr.: kakšna je sploh naša kriminalna politika in kdo vse naj se v njenem koncipiranju z njo ukvarja? Ali sploh imamo integrirano politiko zatiranja družbenih deviantnosti, od kod tolikšen neuspeh t. i. preobrazbe pravosodja in kako popravljati zaupanje v organe represije? Ali so družbeni stroški represivne kontrole ustrezni stopnji njene uspešnosti, kako organe represije medseboj tesneje povezovati, da ne bodo tako izolirano delovali vsak zase, kaj je sploh z našimi samoupravnimi nadzorstvenimi dejavniki in kaj storiti, da bomo imeli manj inkriminiranega vedenja toda hkrati še vedno tistega, ki predstavlja nujnost za obstoj družbe itd.?

O vsem tem še zelo malo vemo. Samo razprave kažejo, da z **represijo nismo zadovoljni**, da kontrolni mehanizmi ne opravičujejo pričakovanj, da ugled nadzorstva na vseh ravneh močno upada, da je norm preveč, da odklonskost narašča in da je družbena disciplina na dokaj nizki stopnji, kar potrjuje gospodarski položaj in še marsikaj drugega.

Ukrepi, sprejeti v zadnjem letu izražajo močna prizadevanja po spreminjanju stanja tako v nadzorstvu kot v družbi in njenih političnih silah, ki so odgovorne za razvoj samoupravnega socializma. ZK (v Sloveniji še posebej) »sproža družbeno akcijo za krepitev pravne zavesti in spoštovanja zakonitosti, s političnim delovanjem pa je treba povečati tudi ugled pravosodnih organov.«³⁷ To pa je ravno vprašanje, ki ni preprosto in ima več plati.

Gotovo je, da **politične organizacije lahko dosti store za »ugled« pravosodja oz. družbenega nadzorstva**, ker so to tudi dolžne storiti, kajti nadzorstvo v naših razmerah ni odgovorno samo za svoj sloves, če deluje v družbenih razmerah, ki so neugodne za zakonitost, pravičnost, pravno zavest, odgovornost itd. Toda ZK je sama prišla

³⁶ Glej: Marinković, Teorija in praksa, s. 319—324.

³⁷ Glej: A. Leskovic: Delo, 15. 3. 1984, s. 2.

v težave s svojim ugledom in se mora najprej sama rešiti vseh spon, ki jo ovirajo,³⁸ kar poskuša z masovnim sodelovanjem vseh ljudi, ne le svojih pripadnikov. Toda ugleda ni mogoče reševati z normo, sklepom, resolucijo in tudi ne takoj. Kar zadeva nadzorstvo gre za dolgotrajen proces, ki je pri marsikom v nediferencirani javnosti ali pri klientih marsikdaj emocionalno in neracionalno vprašanje. Kajti nadzorstvo so najprej ljudje in šele potem vse ostalo, kar določa, da smo ljudje takšni kakršni smo in ne drugačni.

O ugledu, avtoriteti, moči in oblasti sodi javnost, ki pa se ravna po čustvih, največkrat o njih sploh ni dovolj poučena in računati je treba z dezinformacijami in nenaklonjenostjo klientov, ki so tudi za nadzorstvo ključno vprašanje. Kritike izhajajo predvsem od klientov, zato moramo vedno upoštevati razločke med ocenami uradnega zadovoljstva in predstavami o samem sebi na eni strani in mnenjem, ki ga imajo o nadzorstvenih mehanizmih tisti, ki so klienti na drugi.

Zagotovila o popraviljanju »ugleda« nadzorstva so kot naročena za današnji čas, vprašanje je le, če bodo potrebna prizadevanja pravilno zastavljena. Kajti pri tem ne gre le za popraviljanje javnega mnenja pri njenem vrhu, ampak tudi za korenite spremembe, ki zadevajo vsa vprašanja, ki so problematična. To pa so v **glavnem izven nadzorstva**. To pomeni, da bo treba, če naj bi povečevali ugled pravosodja, »sanirati« tudi vse drugo v družbi. To pa se je že doslej pokazalo

³⁸ Glej: Predlog sklepov 13. seje CK ZKJ, Delo, 13. 7. 1984, s. 5.

LITERATURA

1. Bordua, D.; Reiss, A.: Law Enforcement. V: **Criminal Behavior and Social Systems**. Chicago: McNally, 1976, s. 295—324.
2. Brillou, Y.: Les attitudes de la population à l'égard du système pénal: une perception négative de la justice criminelle. **Revue internationale de criminologie et de police technique**, Geneve 36(1983)1, s. 76—88.
3. Brooks, D. et al.: A Transactional Approach to Viewing Policing Styles. **Journal of Police Science and Administration**, Gaithersburg 7(1979)3, s. 292—299.
4. Christensen, J. et al.: The Selling of the Police: Media, Ideology and Crime Control. **Contemporary Crises**, Amsterdam 6(1982)3, s. 227—239.
5. Corbertt, M.: Public Support for »Law and Order«. **Criminology**, London 19(1981)3, s. 328—343.
6. Crawford, P. & T.: Police Attitudes Toward the Judicial System. **Journal of Police Science and Administration**, Gaithersburg 11(1983)3, s. 290 do 295.
7. Čelik, P.: Pritožbe občanov zoper ravnanje miličnikov. **Varnost**, Ljubljana 21(1972)5—6, s. 255—261.
8. Fijnaut C.: Die »Politische Funktion« der Polizei. **Kriminologisches Journal**, München 12(1980)4, s. 301—309.
9. Hindelang, M.: Public Opinion Regarding Crime, Criminal Justice and Related Topics. **Journal of Research in Crime and Delinquency**, Hackensack 11(1974)2, s. 101—116.
10. Huber, R.: Police Work — Profession or Trade? **International Review of Criminal Policy**, New York (1977)33, s. 17—22.
11. Humphries, D.: Reconsidering the Justice Model. **Contemporary Crises**, Amsterdam 8(1984)2, s. 167—173.

kot zelo težko ali celo nemogoče na drugih družbeno zelo pomembnih področjih. Če ne bo prišlo do tega, potem bo vse skupaj podobno slepcu in hromemu, ki želita doseči cilj, pa nihče od njiju nima tistega, kar potrebuje, da bi pri tem uspel.

Popraviljanje ugleda bo torej za vse dolgoročnejša naloga. Toda upoštevati je treba, da **nadzorstvo nikoli ne bo pri vseh priljubljeno** že zaradi narave svojega namena in v samoupravnem socializmu ni nič drugače. Nadzorstvo, dokler bo obstajalo (to pa bo večno) bo vedno prizadajalo ljudem bolečine in ustvarjalo stiske in ljudje se mu bodo vedno izmikali pa najsi bo samoupravno ali državno. Do kam in za koga naj torej segajo politične akcije popraviljanja ugleda pravosodja? Kaj pa če se s tem rešuje kaj in kdo drug? »kajti politična podpora je lahko potreba za preživetje kateregakoli političnega sistema...«³⁹

To in še marsikaj drugega kaže, da bi morali tudi v zvezi z družbenim nadzorstvom resno raziskovati z materialističnih, zgodovinskih dialektičnih in sploh marksističnih izhodišč, kajti z njim ni povezan samo samoupravni socializem, ampak tudi svoboda in demokracija. To pa ni samo problem pravosodja ampak dosti več. Toda raziskovanje tega področja pravijo, »je pogosto nevarno in nevšečno, frustrirajoče in razburljivo, povzroča simpatije in je vir konfliktnosti ter napetosti...«⁴⁰

Rokopis končan 17. julija 1984.

³⁹ Corbertt, s. 328.

⁴⁰ Manning, s. 326.

12. James, H.: Public Impressions of the Judiciary. **The Prison Journal**, Philadelphia 49(1969)2, s. 17—26.
13. Janeksela, G.; Deming, R.: Attitudes Toward the Police: A Citizen Survey. **The Police Chief**, Gaithersburg 46(1979)12, s. 74—76.
14. Jayewardene, C. H. S. et al.: Changing Attitudes to the Criminal Justice System Through Formal Education. **Crime et/and Justice**, Ottawa 5(1977)2, s. 126—130.
15. Johnson, E.: Community as an Intermediary in Sustaining the Urban Order. **Annales internationales de criminologie**, Melun 20(1983)1—2, s. 103—112.
16. Kržišnik-Bukić, V.: O političkoj kulturi. **Pregled**, Sarajevo 74(1984)3, s. 299—319.
17. Lester, D.: The Prestige of Policemen around the World. **The Police Journal**, London 55(1982)2, s. 110—112.
18. Mac Intyre, J.: Public Attitudes Toward Crime and Law Enforcement. V: **Criminal Behavior and Social Systems**. Chicago: Mc Nally, 1976, s. 149—165.
19. Manning, P.: Observing the Police. V: **Criminal Behavior and Social Systems**. Chicago: Mc Nally, 1976, s. 325—355.
20. Manning, P.; Butler, A. J.: Perceptions of Police Authority. **The Police Journal**, London 55(1982)4, s. 333—344.
21. Marinković, R.: O vzrokih »državnega samoupravljanja«. **Teorija in praksa**, Ljubljana 21(1984)3, s. 319—324.
22. Melossi, D.: Strategies of Social Control in Capitalism: A Comment on Recent Work. **Contemporary Crises**, Amsterdam 4(1980)4, s. 381—402.
23. O'Brien, J.: Public Attitudes Toward Police. **Journal of Police Science and Administration**, Gaithersburg 6(1978)3, s. 303—310.
24. Petrov, E. et al.: Obščestvennoe mnenie i sovet-skaja milicija. **Sovetskoe gosudarstvo i pravo**, Moskva (1981)7, s. 71—77.
25. Platt, T.: Kriminologie in den 80er Jahren: Progressive Alternativen zu »law and order«. **Kriminologisches Journal**, München 16(1984)2, s. 149 do 159.
26. Reckless, W.: **American Criminology**. New York: Appleton Century Crofts, 1973, 487 s.
27. Rhodes, R.: **The Insoluble Problems of Crime**. New York: Wiley, 1977, 269 s.
28. Robert, P.: The Criminal Justice System and Public Opinion. V: **New Paths in Criminology**. Lexington: Heath, 1979, s. 169—189.
29. Skogan, W.: Public Policy and Public Evaluations of Criminal Justice System Performance. V: **Crime and Criminal Justice**. Lexington: Heath, 1975, s. 43—61.
30. Spitzer, S.: The Rationalization of Crime Control in Capitalist Society. **Contemporary Crises**, Amsterdam 3(1979)2, s. 187—206.
31. Stümper, A.: Vom »Flickwerk« zu den künftigen polizeilichen Schwerpunktsetzungen. **Kriminalistik**, Heidelberg 38(1984)4, s. 188—212.
32. Selih, A.: Dojemanje odklonskih pojavov. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, Ljubljana 25(1974)4, s. 302—313.
33. Selih, A.: Stališča ljudi o teži odklonskih ravnanj in o sredstvih družbenega nadzorstva. **Revija za kriminalistiko in kriminologijo**, Ljubljana 26(1975)2, s. 79—91.
34. Tepperman, L.: **Crime control**. Toronto: Mc Graw, 1977, 256 s.
35. Thomas, C.; Hyman, J.: Perceptions of Crime, Fear of Victimization, and Public Perceptions of Police Performance. **Journal of Police Science and Administration**, Gaithersburg 5(1977)3, s. 305—317.
36. Trojanowicz, R.: **Criminal Justice and the Community**. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1974, 424 s.
37. Wright, K.; Meyer, P.: A Systems Analysis of Crime Control Strategies. **Criminology**, London 18(1981)4, s. 531—547.

Seznam pripravila Marija Milenković

UDC 316.738

»Reputation« of (Formal Social) Control

Pečar, dr. Janez, Professor of Criminology, Institute of Criminology Ljubljana

»Reputation« is connected with authority and power and is very important also for the agencies of formal social control. They grant their respectability besides other means also by a law, sanctions, threatening and constraint in general which all can not be considered as the most adequate means at the end of the second millenary but remain nevertheless in use.

No formal control operates outside the society. For this reason it considerably depends on circumstances and on the authority of the power for which it works. Control has consequently an important political and class role. According to this it can be said: as the power so the formal control, which can not be better neither worse than the power and politics which need it.

A fact that society has too much norms consists a circumstance which has several dimensions. First,

it means that it needs them since there is no respect of order which is then tried to be maintained by the means of threats and constraint what requires either more control or greater efficiency. In the same time the phenomenon of decline of obedience, decrease of authority and increase in violations is visible. Consequently, behavior as a sphere of control overgrows to become a sociopolitical question which begins being considered by political organizations. These ones try to give the respectability back to the control agencies as to the norms and by this to regain and reinforce their own and state's reputation.

These questions have deserved little attention, notably in socialist societies and are not concerned by public opinion poll in spite of the fact that control is a part of a power and that its respect depends on their reciprocal estimation.